

8. Яценко Н. А. Скетчноутинг та комікси на уроках. Візуалізація ідей / Н. А. Яценко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/123/Downloads/42-89-68466.pdf>

References

1. Arkhylova, L. M. 2012. Komyksy kak ynnovatsyonnyy metod aktyvnykh poznavatel'noy sfery uchashchikhsya s zaderzhkoy psykhycheskoho razvityya v protsesse obucheniya ystoriy [Comics as an innovative method of enhancing students' cognitive sphere with mental retardation in the process of learning history]. *Yaroslavl Pedagogical Gazette. Volume 2. Psychological and pedagogical sciences*, 4, pp. 106-110.
2. Dudnyk, T. Komiksy – knyhy, shcho pryvertayut' ditey do chytannya [Comics - books that attract children to reading]. [online] Available at: <https://blog.yakaboo.ua/>
3. Lavrenova, M.V. and Lakatosh, V.V. 2018. Navchal'ni mozhyvosti komiksiv na urokakh literaturnoho chytannya [Teaching opportunities for comics in literary reading lessons]. In: V.I. Kobal', ed. *Actual problems of education and upbringing in the conditions of integration processes in the educational and scientific space: All-Ukrainian scientific and practical Internet conference*. Mukachevo, October 25, 2018. Mukachevo: MSU.
4. Molchanova, N. Y. 2015. Obrazovatel'nye komiksy kak sredstvo motyvatsyy v obuchenii ynostrannomu yazyku v shkole [Educational comics as a means of motivation in learning a foreign language at school]. In: *Problems and prospects for the development of education: VII International Scientific Conference*. Krasnodar, September 2015. Krasnodar: Novation. [online] Available at: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/203/8661/>.
5. Ostapenko, L. P. and Solovyova O.K. Dydaktychnyy potentsial komiksiv [Didactic potential of comics]. [online] Available at: http://www.institutemvd.by/components/com_chronoforms5/chronofoms/uploads/20160404154807_OstapenkoSolovyova.pdf.
6. Teaching space. [online] Available at: <http://tea4ingspace.ru/news/2012-3-18/novost-2>.
7. Yak lezhyt' bahato, chy mozhna trokhy vzyaty? [How much is there, can we take a little?], 2017. *Bumblebee Magazine for children from 4 to 10 years old, their parents and teachers*, 7-8. [online] Available at: <https://jmil.com.ua/about>.
8. Yatsenko, N. A. Sketchnoutynh ta komiksy na urokakh. Vizualizatsiya idey [Sketching and comics in lessons. Visualization of ideas]. [online] Available at: <file:///C:/Users/123/Downloads/42-89-68466.pdf>.

В статті йдеться про перспективи використання коміксів на уроках в початкових класах. Автором представлені шляхи використання коміксів в освітньому процесі, визначені їх переваги. Комікси – це розповідь, розказана в картинках. Яскраві, насичені кольорами, образи допомагають краще запам'ятати написане. Младшому школяру в процесі навчання запам'ятати багато правил іноді дуже важко. Комікси на шкільну тему допоможуть просто і наочно доходити до матеріалу.

Ключові слова: комікси, розповідь в картинках, младші школяри, навчання, українська мова, літературне читання.

In the time of information saturation of the modern world, the teacher of elementary classes faces the task of stimulating students to more profound and comprehensive study of subjects, to instill interest in them in classes in the Ukrainian language and literary reading. It is necessary to think carefully not only the content, but also the form of the lesson. He must be alive and exciting, but at the same time curiosity should not hide the main thing - the cognitive value of the lesson. One way is to use illustrated material, including comics. Today, comics are increasingly turning into effective teaching techniques, when it is interesting not only to read children, but also to create them. In this case, they become a convenient form of communication and open a qualitatively new approach to the internalisation of information. In this article we are talking about the prospects of using comics in primary school classes. The author presents ways of using comics in the educational process, their advantages are determined. Comics - illustrated story, story in pictures. Bright, rich colors, images help to better remember the written. The younger student in the learning process, remembering a large number of rules is sometimes very difficult. Comics on the school theme will help to clearly visualize and efficiently master the material. In the process of working on comics students are included in the activity of auditory and visual analyzers. Students analyze, isolate, compare, highlight the main thing, remove the unnecessary, change, thinking non-standard and creative. Consequently, comics increase their motivation to study, they are able to capture the students' eyes, make them read the characters' replicas, and reproduce the text. Read comics is much easier and more interesting than long texts. Reading and understanding short comics can inspire confidence in their abilities (especially in students whose reading pace is not the best), which is sometimes so necessary in the learning process. Funny pictures provide visual support for learning, tune in to a humorous way, allow you to relax and our brain is again able to perceive information.

Keywords: comics, the story in pictures, younger students, learning, the Ukrainian language, literary reading.

УДК37.013:376

DOI 10.31339/2413-3329-2018-2(8)-146-149

Лалак Наталія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,

Чекан Каріна Василівна,

студент,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗІЇ

У статті охарактеризовано окремі теоретичні та практичні аспекти функціонування закладів загальної середньої освіти на засадах інклюзії. З'ясовано, що інклюзивний заклад забезпечує безбар'єрне освітнє середовище, адаптує навчальні програми та плани, методи і форми навчання, тим самим надаючи можливість школярам з особливими освітніми потребами успішно соціалізуватись, навчатись. Авторами представлено матеріали до методичної скарбнички педагога, що працює в інклюзивному класі (комплекс вправ для розвитку пам'яті, дрібної моторики, комплекс спеціальних ігор та вправ, спрямованих на поліпшення сенсорної інтеграції тощо).

Ключові слова: інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, безбар'єрне освітнє середовище, психолого-педагогічна підтримка.

Постановка проблеми. Система освіти сучасної України знаходиться під впливом інклюзивних та інтеграційних процесів, що розгортаються в умовах демократизації та євроінтеграції держави, забезпечуючи право дітей з особливими

освітніми потребами на освіту за місцем проживання, соціалізацію та самореалізацію в суспільстві. Інклюзія – це не просто модне нововведення, це виклик часу, пов'язаний із різними факторами: загальним погіршенням стану здоров'я дитячого населення

України, бажанням батьків і дітей із особливими потребами отримувати освіту на рівних умовах і в зручному шкільному середовищі.

Організація навчання дітей з обмеженими можливостями у звичайних школах вимагає безліч зусиль. На жаль, сьогодні багато шкільних будівель ще не пристосовані до того, щоб у них знаходилися діти з різними нозологіями. Крім того, по відношенню до дітей з особливими освітніми потребами існує негативне ставлення з боку інших людей, а також стереотипи та хибні погляди з приводу можливостей інвалідів. Інклюзивне навчання та виховання дітей з порушенням психофізичного розвитку ставить перед освітнім закладом два серйозних запитання: «Як ефективно допомогти їм розвиватись?» і «Як звести до мінімуму можливі негативні наслідки сумісного навчання з іншими дітьми?»

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У психолого-педагогічній та методичній літературі з проблеми дослідження накопичений значний доробок наукових праць, у яких розглядаються наступні питання: філософія інклюзивної освіти та концептуальні аспекти інклюзивної освіти (І. Зязюн, В. Кремень, В. Синьов, Н. Софій, Ю. Найда та ін.); вивчення проблем інклюзивного навчання та впровадження його в освітній простір (В. Бондар, Л. Вавіна, М. Ворон, Т. Гінетова, Л. Даниленко, Е. Данієл, М. Деркач, Н. Дятленко, С. Єфімова, В. Засенко, Ю. Кавун, Ю. Найда, Т. Сақ, М. Сварник, Є. Синьова, Г. Сіліна, Н. Слободянюк, О. Таранченко, Н. Тимошенко, П. Троханіс, Ю. Швалб та ін.); побудова різноманітних педагогічних моделей інклюзивного (інтегрованого) навчання дітей з різними нозологіями (В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, І. Мамайчук, В. Назарина, Т. Сақ, В. Синьов, О. Хохліна, С. Шевченко, Л. Шипіцина, Н. Шматко та ін.); аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інших країнах (О. Іонова, А. Колупаєва, К. Кольченко, Г. Нікуліна, П. Таланчук та ін.). Фундаментальне дослідження теоретико-методологічних основ інтегрування дітей з вадами психофізичного розвитку у загальноосвітній простір проведено А. Колупаєвою.

Мета статті: розкрити особливості функціонування закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Результати дослідження. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. В її основі лежить принцип дотримання прав дитини на здобуття якісної освіти. Філософія інклюзії базується на переконаннях у необхідності зміни освітньої парадигми – реформуванні шляхом об'єднання двох традиційних систем (спеціальної і масової освіти) в єдину освітню систему. Інклюзивна школа — це заклад освіти, відкритий для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей. Такий заклад забезпечує безбар'єрне фізичне середовище, адаптує навчальні програми та плани, методи та форми навчання, тим самим надаючи можливість усім школярам успішно навчатися.

Згідно з попередніми результатами дослідження у галузі реалізації політики інклюзії, серед найважливіших факторів визначаємо наступні:

1. Інклюзія у освітньому закладі неможлива без толерантного ставлення усіх учасників освітнього процесу одне до одного. Саме толерантність є важливим духовно моральним принципом громадянського суспільства. Толерантність у шкільному колективі – це: співробітництво, дух партнерства; готовність миритися з чужою думкою; прийняття іншого таким, яким він є; здатність поставити себе на місце іншого; терпимість до чужих думок, вірувань і поведінки; відмова від домінування зла і насильства. Педагоги мають виховувати толерантність у школярів, а також допомогти деяким батькам усвідомити необхідність толерантного ставлення, поваги до дітей, які не схожі на їхніх власних. Проведення цілеспрямованої роботи з батьками та дітьми з

формування толерантної поведінки може дати позитивний результат лише тоді, якщо сам вчитель є прикладом толерантного й доброзичливого ставлення до інших, демонструє взірць гуманної взаємодії з родинами.

2. Не менш важливий аспект у запровадженні інклюзивної освіти, на який особливо акцентується увага, є робота з батьками. Це нова модель взаємодії. Активність батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я є вищою, ніж дітей з нормальним розвитком, але вони недостатньо поінформовані щодо перспектив розвитку своєї дитини. Залучення батьків до участі у процесі навчання і виховання надасть можливість скласти індивідуальну програму розвитку їхньої дитини, яка максималісно влаштує всіх учасників навчально-виховного процесу.

Важливо, щоб у навчальному закладі були передбачені різні види спілкування та взаємодії між родинами та педагогами. Деякі батьки хочуть спілкуватися в письмовій формі, іншим потрібні особисті зустрічі. Поступово сім'ї набувають певного педагогічного досвіду внаслідок чого у дітей поліпшуються знання та вміння, підвищується самоповага. Якщо родини заперечують необхідність особливої уваги до їхньої дитини, школа має заохочувати їх до участі в педагогічному процесі. У цьому випадку слід надавати інформацію фактичного характеру й уникати певних оцінок і висновків. Запорукою добрих стосунків між навчальним закладом та сім'єю є повага, некрітичне ставлення і співчуття.

Оскільки родини є головними наставниками своїх дітей, вони мають повне право на особливу увагу й повагу з боку професіоналів. Шкільні педагоги можуть багато в чому допомогти батькам. Скажімо, ініціювати розмову на теми, про які сім'я говорити не наважується. До прикладу, чимало батьків дітей з особливими потребами спочатку приховують свій гнів, образу, розпач. Коли ж вони бачать, що педагог розуміє їхні переживання, вони охоче ідуть на контакт. Можна сказати, що батьки – експерти з питань, які стосуються їхніх дітей, педагоги ж – експерти з питань розвитку й освіти дітей загалом. Коли вчителі та батьки активно співпрацюють, їхні знання та ресурси подвоюються, що справляє загальний позитивний вплив на розвиток дитини.

3. Ключовим фактором сприяння інклюзивній освіті має бути відповідна підготовка педагогів для роботи з дітьми з особливими потребами. У школі має бути створена своєрідна мережа підтримки. Усі працівники та адміністрація школи, батьки, реабілітолог, логопед, практичний психолог, соціальний педагог, лікарі, усі, хто працює з дитиною з особливими освітніми потребами, мають допомагати один одному, обмінюватися знаннями, намагатися максимально використовувати місцеві ресурси для досягнення головної мети — реалізації дитиною її потенційних можливостей та підготовки її до незалежного життя в суспільстві.

Робота в інклюзивних класах дає якісно новий стимул до самовдосконалення вчителя, асистента вчителя, тому що вони мають можливість поглиблювати свої знання про закономірності розвитку дітей, виробляти власні позиції щодо ефективності навчальних технологій. Ця робота формує у педагогів нове розуміння проблем дітей з особливими освітніми потребами, розкриває перед ними стратегію і тактику психолого-педагогічної підтримки таких школярів.

Педагогу важливо враховувати, що діти з особливими освітніми потребами освоюють способи наочно-образного мислення, здобувають уміння і навички колективної навчальної діяльності, читають, пишуть, рахують, вчать елементарним прийомам особистої гігієни, самообслуговування, мобільності. В початковій школі, в інклюзивних класах, проводиться корекційна робота з розвитку зорового сприйняття, тактильних відчуттів та дотикового сприйняття, лікувальної фізкультури, ритміці, соціально- побутової орієнтації, орієнтуванню в просторі, корекції мовних порушень. Розвитку координації рухів, як показує практика, сприяють фізичні та музичні вправи з різними атрибутами:

стрічками, прапорцями, обручами, хустинками, м'ячами, брязкальцями тощо.

Для розвитку дрібної моторики на уроках можна використовувати будь-який природний матеріал: жолуди, каштани, висушену горобину, горіхи. Дитині пропонується спочатку перебрати змішаний матеріал на окремі види. Поступово ускладнюють завдання, пропонуючи брати в праву руку один предмет, а в ліву – інший.

Цікавим прийомом використання розмовного мовлення, до прикладу, слабкозорих дітей є складання «живої» картини. «Жива» картина – це викладання дітьми сюжету з окремих фрагментів з даної теми (наприклад, тема «Весна в лісі»). Асистент вчителя готує фрагменти картини, характерні для певної пори року (сонечко, проліски, кущі, дерева, струмочок, білочка, зайчик тощо). З цих заготовок можна викласти складну картину, а потім розповісти про неї. Цей прийом можна використовувати в різних варіантах. Робота починається з розглядання сюжетної картини і викладання дитиною такої ж.

Можна запропонувати викласти картину під диктовку. Це дає можливість закріпити вміння орієнтуватися на аркуші паперу або якомусь обмеженому просторі (верх, низ, середина, верхній лівий кут, нижній правий кут тощо). Далі дитина може самостійно придумати сюжет і викладати картинку, або складати її після прослуховування оповідання, вірша, бесіди. Такий вид діяльності породжує інтерес, заохочує працювати всі аналізатори: зоровий, слуховий, тактильний, кінестатичний.

Вправи для тренування пам'яті:

Вправа 1. Дитині пропонують запам'ятати другі слова з пари, наприклад:

кішка—молоко, стіл—хліб, тісто — мука, чашка—спрага, щітка—зуби. З кожним уроком кількість пар збільшується.

Вправа 2. Для цієї вправи слід дібрати 10 однакових за фактурою дрібних іграшок (можна використовувати м'які або з «Кіндер-сюрпризів»). Дитині дають усі іграшки на декілька хвилин роздивитися, дозволяють погратися, через 2 хвилини одну іграшку замінюють так, щоб дитина не бачила, і просять її назвати.

Вправа 3. «Магазин». Дитині пропонують «сходити» в магазин і купити 2—3 предмети (назви предметів, які потрібно купити, заздалегідь пишуть на картках по одній назві на картку), згодом кількість предметів-назв покупок збільшується.

Вправа 4. «Запам'ятай товариша». Діти стають по двох обличчям один до одного, їм пропонується розглянути товариша протягом 2—3 хвилин, потім діти повертаються один до одного спиною і по черзі описують те, що запам'ятали.

Вправа 5. Для виконання цього завдання слід добрати 10—12 предметних картинок. Дитині пропонують розглянути картинку протягом 1—2 хвилин, а потім назвати ті, що запам'яталися.

Комплекс вправ для розвитку короткочасної пам'яті.

Вправа «Ти за мною повторяй і порядок не міняй» Учням пропонується повторювати слова, числа, фігури в тому ж порядку, що їх називає вчитель. Згодом кількість слів в цій вправі збільшується. Такі вправи можна використовувати на всіх уроках. Д прикладу, при вивченні іменника на уроці української мови запропонувати повторити в тому самому порядку слова-назви предметів: урок, вікно, голова, собака, слон; на математиці: повторити за вчителем в тому ж порядку двоцифрові числа: 23, 45, 16, 27, 19 або геометричні фігури: коло, квадрат, чотирикутник, ромб, овал (бажано, щоб фігури були зображені на картинках); на природознавстві: повторити назви тварин: лисиця, вовк, заєць, ведмідь, мишка.

Комплекс спеціальних ігор та вправ, спрямованих на поліпшення сенсорної інтеграції дітей – аутистів: «Обертання по колу»; «Розгойдування на гойдалках або в гамаку»; «Перекочування зі спини на живіт»; «Загорання в килим, ковдру, важкі тканини, рулон паперу»; «Пролізання в обмежений простір, подолання перешкод»; «Штовхання важких предметів, ігри з важким м'ячем»; «Розтягування еластичних стрічок»; «Балансування на гімнастичних м'ячах»; «Катання на животі на роликівій дошці»;

«Лазіння по тренажерним стінкам», «Перетягування канату», «Стрибки на матраці, батуті, в мішку, через скакалку», «Стрибки з маракасами в руках», «Стрибки на паличці конячка в ритмі музики», «Імітація рухів тварин», «Рухи під музику, спів пісень з рухами», «Наслідування поз і черговості рухів», «Футбол паперовим пакетом» тощо.

Ігри для дітей з особливими освітніми потребами з роздатковим дидактичним матеріалом.

Гра 1. Візьміть картку із зображенням, наприклад, машини. Покладіть її перед дитиною. Вимовте слово «машини» і визначте, на який звук це слово починається. Тепер запропонуйте дитині знайти ще картинку, які починаються на такий же звук. Викладаємо картинку – м'ячик, молоток, ведмідь, маляр в ряд. Вийшов потяг. Він відправляється в подорож. Яке місто починається на «М»?

Гра 2. Назвіть дитині 3-4 слова, наприклад: кішка, ваза, огірок, вантажівка. Запропонуйте відшукати потрібні слова і покласти в тій послідовності, в якій ви їх називали.

Гра 3. Покладіть перед дитиною чотири картки. Потрібно знайти зайвий предмет. Групуємо картинку за кольором, розміром, величиною тощо.

Гра 4. Знаходимо логічні зв'язки між предметами. Наприклад, покладіть картинку із зображенням банана. Яку картку потрібно покласти наступною? Це може бути мавпа, так як вона любить їсти банани. Може бути пальма, так як банани ростуть на пальмі. Ви поклали мавпу. Дайте можливість дитині подумати. Наступна може бути кішка. Чому кішка? Тому що і у кішки, і у мавпи є довгий хвіст. І так далі.

Гра 5. Знайди все, що має круглу форму (квадратну, трикутну). Можна першу картинку покласти із зображенням геометричної фігури і скласти потяг із картинок які мають таку форму. Наприклад, після кола кладемо кавун, м'яч, блюдце.

Гра 6. Підбираємо предмети відносно групової приналежності: до стільця підбираємо картинку з меблями, до кухаря – картинку з професіями, до флейти – музичні інструменти.

Гра 7. Підбираємо картинку, зображення яких мають однакові властивості – гумові, залізні, скляні, холодні, м'які, живі, літають, повзають, такі що можна зустріти в лісі і т.д.

Гра 8. Розподіляємо картинку на дві купки – живий та неживий предмет

Спостереження за роботою вчителів початкових класів, асистентів дає підстави стверджувати, що ефективним засобом навчання дітей з особливими освітніми потребами є використання комунікаційних пристроїв (від найпростіших до найскладніших): комунікаційних дошок з малюнками, символами, буквами або словами.

Дитина з особливими потребами може спілкуватися, вказуючи пальцем або очима на малюнки, символи. Існують і більш складні комунікаційні пристрої, в яких використовуються голосові синтезатори, що допомагають «фрозмовляти» з іншими. В контексті сьогодення, в інклюзивному освітньому середовищі актуальними є комп'ютерні технології: від електронних іграшок зі спеціальними кнопками до складних комп'ютерних програм, що працюють від простих адаптованих клавіш.

Як показує практика, ефективність функціонування закладу загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання багато в чому залежить також від управлінської компетентності керівника, який чітко усвідомлює потреби суспільства та добре володіє, і втілює в практику сучасні технології управління діяльністю закладу освіти в умовах інклюзії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, оцінюючи можливості впровадження інклюзивної освіти в Україні, більшість освітян вважають, що на сьогодні країна готова перейти до інклюзії широкого масштабу. У ході дослідження нами була з'ясована думка керівників навчальних закладів, вчителів щодо інклюзивної освіти. Вони вбачають в ній більше переваг, ніж недоліків і погоджуються працювати у нових класах. Зокрема, висловлені наступні думки: «згодні працювати у одній команді з іншими вчителями»; «психологічно готові до нововведень»

інклюзії»; «кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою»; «цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень»; «згодні шукати шляхи для всіх дітей бути разом під час навчання»; «бажають поглиблювати знання про педагогіку інклюзивної освіти». Однак впроваджувати інклюзивну освіту

потрібно поступово та еволюційно і це принесе більше користі та не спаллюжить саму ідею. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в пошуку ефективних форм управління закладами загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Список використаних джерел

1. Бородіна О. С. Методичні рекомендації щодо організації та змісту діяльності вчителя загальноосвітнього навчального закладу в умовах інклюзивного навчання : [метод. рек. для вчителів загальноосвітніх шкіл] / Ю. Д. Бойчук, О. С. Бородіна. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. – 20 с.
2. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній заклад / Тамара Ілляшенко // Соціальний педагог. – 2009. – № 5. – С. 26–35.
3. Колупаєва А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення / А. Колупаєва // Практика управління закладом освіти. – 2010. – № 4. – С. 52-56.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: [навч.-метод. посіб.] / Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. – К. : ФОП Придагченко П. М., 2007. – 128 с.
5. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://mog.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-shc-2016/>. – 40 с.
6. Лалак Н. В. Шляхи впровадження інклюзії в роботу загальноосвітніх навчальних закладів / Н. В. Лалак // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород : УжНУ, 2012. – Випуск 25. – С.107-109.

References

1. Borodina O.S., Boychuk Yu.D., (2013), *Metodychni rekomendatsiyi shchodo orhanizatsiyi ta zmistu diyalnosti vchytelya zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu v umovakh inklyuzyvnoho navchannya* : [metod. rek. dlya vchyteliv zahalnoosvitnikh shkil] [Methodical recommendations on the organization and content of the activity of a teacher of a comprehensive educational institution under conditions of inclusive education: [method. rivers for teachers of secondary schools], Kharkiv: KhNPU them. H.S. Skovorody, p.20.
2. Ilyashenko T. (2009), *Integration of children with special educational needs into a general educational institution*, [“Intehratsiya ditej z osoblyvymy osvittimiy potrebamy u zahal’noosvitnij zaklad”], *Sotsial’nyj pedagog*, No 5, pp. 26-35
3. Kolupayeva A., (2010) *Inclusive Education in the Context of the Present Realities*, [“Inklyuzyvna osvita v konteksti realiz s’ohoden’ya”], *Praktika upravlinnya zakladom osvity*, No 4, pp. 52-56
4. Kolupayeva A., Sophia N. Z., Nida Y.M., (2007), *Inklyuzyvna shkola: osoblyvosti organizatsii ta upravlinnya*: [navch.-metod. posib.] [Inclusive school: peculiarities of organization and management: [educ.-meth. manual], Kyiv: FOP Prasadchenko P.M., p. 128.
5. Kontseptsiya «Nova ukrainska shkola. Prostir osvittih mozhlivosti» [Concept "New School. The Space of Educational Opportunities »], Available at: <http://mog.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-shc-2016/> [Accessed 10 November 2018].
6. Lalak N., (2012), *Schlyakhy vprovadzhennya inklyuzii v robotu zahal’noosvitnikh navchal’nyj zaklad* [Ways of introduction of inclusion in the work of general educational institutions], *Scientific herald of Uzhhorod University: Series "Pedagogy. Social work"*, Uzhgorod: UzhNU, Issue 25, P. 107–109

В статті охарактеризовані окремі теоретичні та практичні аспекти функціонування закладів загальної середньої освіти на основі інклюзії. Виявлено, що інклюзивні заклади забезпечують безбар’єрну освітню середовище, адаптують навчальні програми та плани, методи та форми навчання, тем самым надаючи можливість школярам з особливими освітніми потребами успішно соціалізуватися та навчатися. Авторами представлені цікаві матеріали до методичкої копилки педагога, що працює в інклюзивному класі (комплекс вправ для розвитку пам’яті, м’язової моторики, комплекс спеціальних ігор та вправ, направлених на покращення сенсорної інтеграції тощо).

Ключевые слова: інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, безбар’єрна освітня середовище, психолого-педагогічна підтримка.

Today, considerable attention of the state and the public is paid to children with special educational needs, as the number of registered cases of psychophysical development problems in young citizens of Ukraine is growing every year. The humanization of society contributes to the introduction of inclusive educational establishments. The idea of inclusion consists of that a child with special requirements in full participated in life of collective of school. Such educational establishment gives to the child, firstly, possibility to get education in accordance with the individual abilities; secondly, to communicate and engage in joint affairs with peers. The article describes certain theoretical and practical aspects of the functioning of secondary educational institutions on the basis of inclusion. The authors presented interesting materials to the methodical collection of a teacher working in an inclusive classroom (a set of exercises for the development of memory, fine motor skills, a set of special games and exercises aimed at improving sensory integration, games for children with special educational needs with handout didactic material). It has been established that the effectiveness of the functioning of a secondary educational institution with an inclusive form of education depends largely on the managerial competence of the head, that clearly realizes the necessities of society and well own and incarnates modern technologies of management in practice.

Key words: inclusion, children with special educational needs, without barriers educational environment, psychological and pedagogical support.